

ЗАРУБІЖНІ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ: ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ

У статті досліджується досвід, насамперед країн Європейського Союзу, щодо функціонування та гармонізації систем гарантування страхових виплат за укладеними договорами страхування у контексті можливості його застосування у сфері захисту інтересів страхувальників та потерпілих через наслідки ДТП в Україні.

Ключові слова: система гарантування страхових виплат, стандарти гарантування страхових виплат, гармонізація національних систем гарантування страхових виплат, страхові гарантійні фонди.

Досвід зарубіжних країн засвідчує, що одним із інструментів зміцнення довіри суспільства до інституту страхування може бути ефективна система гарантування виконання фінансових зобов'язань за укладеними договорами страхування. Її наявність створить підґрунтя не лише для стабільності функціонування, а й для зростання обсягів активів страхових компаній через посилення довіри споживачів страхових послуг, збереження позитивної динаміки подальшого розвитку страхового ринку загалом. Ось чому дослідження зарубіжного досвіду функціонування та гармонізації систем гарантування страхових виплат є надзвичайно актуальним для України, особливо в умовах фінансової нестабільності переважної більшості учасників страхового ринку.

Окремі теоретико-методологічні засади та практичні аспекти забезпечення гарантійних систем захисту інтересів страхувальників та потерпілих відображені у роботах вітчизняних дослідників, зокрема: В. Базилевича, І. Бланка, О. Вовчак, Н. Внукової, Ю. Гавриленка, О. Гаманкової, В. Гончаренка, А. Пересади, М. Клапківа, О. Козьменко, С. Осадця, Т. Ротової, В. Ходаківської, К. Шелехова, Я. Шумелди та інших. Різними аспектами означеної проблеми цікавляться у своїх дослідженнях також зарубіжні фахівці, такі як: І. Балабанов, Д. Бланд, В. Глущенко, К. Турбіна, Е. Уткін, В. Шахов, Т. Юлдашев.

Проте у багатьох випадках дослідження означених вище питань мають дещо фрагментарний характер, без урахування вияву низки негативних тенденцій та ризиків невиклат, без пошуку адекватних інструментів забезпечення стабільної платоспроможності, особливо в частині гарантування страхових виплат. Надзвичайно актуальною залишається проблема зниження гарантійного тягаря в умовах незіставності зобов'язань за укладеними договорами страхування з наявними фінансовими ресурсами страховиків та фондів страхових гарантій. Ця проблема є значущою як для страхового ринку України, насамперед ринку обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності, так і багатьох зарубіжних страхових ринків.

Метою нашої статті є дослідження сучасного досвіду європейських країн у сфері формування системи гарантування виплат страхових компаній, оскільки

основним пріоритетом розвитку України і надалі залишається вступ до Європейського співтовариства. Саме досвід цих країн може бути орієнтиром для формування аналогічного виду гарантій у нашій державі.

Незалежно від особливостей та рівня розвитку національних ринків страхових послуг у класичному форматі всі системи гарантування страхових виплат (Insurance guarantee schemes - IGS) покликані забезпечити соціальний захист останньої інстанції, коли страхова компанія не в змозі виконати свої зобов'язання за раніше укладеними договорами страхування. Вони, насамперед, захищають страхувальника від ризику, що його вимоги не будуть задоволені, якщо його страховик стане неплатоспроможним [1].

Системи захисту останньої інстанції існують в багатьох секторах індустрії фінансових послуг Європейського Союзу. Так, мінімальні стандарти захисту, зокрема в банківській та інвестиційній сферах, були узгоджені на європейському рівні шляхом упровадження у 1994 році Директиви про програми захисту банківських вкладів та у 1997 році Директиви про схеми компенсації збитків інвесторів. Відповідним винятком у цьому сенсі залишається страховий сектор, де немає такої спільної європейської структури, яка б забезпечувала гарантію виплат за укладеними договорами страхування [2].

За оцінкою експертів, лише у 12 з 30 країн ЄС-ЄЕП функціонує одна або декілька систем гарантування страхових виплат у загальному страхуванні. Це означає, що виміряна з точки зору бруто-премії одна третина всього ринку страхування ЄС і ЄЕП не захищена будь-якою IGS у випадку банкрутства страхових компаній. Близько 26% всіх договорів страхування життя та 56% всіх договорів ризикових видів страхування залишаються поза гарантійною системою захисту від невиклат [3].

Відмінності між національними системами гарантування страхових виплат серед країн Європейського Союзу (враховуючи повну відсутність будь-яких систем гарантування в деяких країнах) створюють неповні та неоднакові рівні захисту для страхувальників. При існуванні національних систем гарантування страхових виплат вони часто значно відрізняються їхньою структурою. Так само, брак

стандартизованих домовленостей може підвищувати захист певного клієнта, коли це стосується прикордонного страхування в межах Європейського Союзу. Якщо страхова компанія, яка займається страхуванням на кордоні, збанкрутує, деякі страхувальники матимуть покриття системою гарантування страхових виплат, інші страхувальники, маючи аналогічні договори, не матимуть цього покриття або матимуть його на нижчому рівні [2].

Існують також значні відмінності і в інших аспектах функціонування структури IGS, які впливають на сферу забезпеченого захисту, зокрема, в оперативних процедурах та механізмах фінансування [2]. Так, наприклад, окремі системи гарантування страхових виплат можуть бути організовані на основі принципу «країни-батьківщини» або на основі принципу «країни-господаря». Системи гарантування страхових виплат, що організовані на принципі «країни-батьківщини», покривають не лише договори страхування, укладені внутрішніми страховими компаніями, але й ті, що були укладені філіями внутрішніх страхових компаній, заснованих на території інших країн-членів Європейського Союзу. На відміну від вищезазначеного принципу, системи гарантування страхових виплат, що організовані на принципі «країни-господаря», покривають як договори страхування, укладені внутрішніми страховими компаніями (не враховуючи їх філії в інших країнах-членах Європейського Союзу), так і договори страхування, укладені всередині країни філіями іноземних страхових компаній [4].

На практиці деякі країни-члени ЄС поєднують обидва принципи, коли це стосується прикордонного страхового бізнесу. Це означає, що ці системи гарантування страхових виплат забезпечують гарантійне покриття як на всі договори страхування, укладені внутрішніми страховими компаніями на національному рівні та на кордоні, так і на договори страхування, укладені іноземними страховими компаніями на внутрішньому ринку [5].

За оцінкою Європейської організації страхування та пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority – EIOPA) серед 17 діючих систем гарантування страхових виплат шість базуються на принципі «країни-батьківщини», сім – на принципі «країни-господаря» і лише чотири функціонують одночасно на двох принципах [6].

Відсутність у межах ЄС узгоджених механізмів функціонування IGS перешкоджає ефективному та рівному соціальному захисту споживачів страхових послуг. Ця ситуація у будь-який час може спровокувати втрату довіри споживачів страхових послуг на відповідних страхових ринках і в кінцевому підсумку може поставити під загрозу їх стабільність, деформуючи транскордонну конкуренцію. У контексті уроків, отриманих від недавньої глобальної кризи, розробка узгодженої системи гарантування страхових виплат могла б сприяти усуненню чинних недоліків та протиріч [2].

Неоднорідність характеру систем гарантування страхових виплат на всій території ЄС спровокувала довготривалі дискусії навколо цього питання протягом багатьох років. Однак дискусії відновилися у 2010 році, коли після фінансової кризи Європейська комісія опублікувала так звану «Білу книгу» ('White paper on IGSs'). Цей документ був підготовлений на основі роботи, виконаної цією комісією з 2001 року, після детальних консультацій та обговорень із

страхувальниками, страховиками, потерпілими та політиками. Саме цей досвід показує, що узгоджений підхід на рівні ЄС став кращим способом усунення існуючих недоліків та нерівності в захисті інтересів страхувальників та потерпілих.

У «Білій книзі» Європейська комісія пропонує ввести директиву, мета якої полягає в тому, щоб всі країни-члени ЄС мали гармонізовані системи гарантування страхових виплат, які відповідатимуть мінімальним стандартам. Мінімальна гармонізація означає, що країни-члени ЄС можуть, якщо вони того побажають, забезпечити більший гарантійний захист, ніж це передбачено відповідним законодавством ЄС [2].

У «Білій книзі» рекомендації спрямовані на:

1. Забезпечення комплексного та справедливого захисту страхувальників та вигодонабувачів.

Забезпечення достатнього покриття для страхувальників та вигодонабувачів у випадку банкрутства страхової компанії є ключовим завданням майбутньої системи гарантування страхових виплат у межах ЄС. Вона щільно пов'язана з метою забезпечення рівного ставлення до всіх страхувальників та вигодонабувачів, незалежно від того, у якій країні-члені ЄС вони проживають. Також захист має бути однаковим для договорів страхування, укладених з вітчизняними чи іноземними страховиками ЄС.

2. Уникнення деформації транскордонної конкуренції.

Узгоджена IGS на рівні ЄС також прагне створити рівні умови конкуренції між страховими компаніями, незалежно від країни походження її капіталу. Вона прагне забезпечити, щоб вітчизняні та іноземні страхові компанії ЄС, які діють відповідно з принципом свободи надання страхових послуг або здійснюють страхування через філії, могли конкурувати на рівних умовах.

3. Зменшення шкідливих стимулів.

Узгоджена система гарантування страхових виплат повинна убезпечувати платників податків від покриття витрат безгосподарної, хибної діяльності страхової компанії. Вона буде робити це шляхом створення легальної системи, яка фінансується страховиками і не стимулює надмірних ризиків (моральних ризиків). Це завдання передбачає відповідні заходи для забезпечення того, щоб зібрані кошти використовувалися винятково для певних цілей IGS. У контексті захисту IGS існує мало доказів того, що впровадження схем захисту деформує ринкові операції, надаючи неправильні стимули. Крім того, проблеми моральних ризиків зменшуються через інші механізми захисту, такі, як сучасне управління платоспроможністю та дії пруденційного нагляду.

4. Забезпечення економічної ефективності.

Важливо, щоб IGS була економічно ефективною. Це означає, зокрема, що дії ЄС щодо IGS повинні знайти правильний баланс між вигодами для страхувальників та витратами на захист, що надається. Зрештою, IGS, яка не є економічно ефективною, призведе до збільшення витрат страхувальників [2].

5. Збільшення певності та стабільності ринку страхових послуг.

Дії ЄС відносно IGS також спрямовані на зміцнення довіри страхового ринку та сприяння стабільності внутрішнього ринку страхування ЄС.

Комісія виступає за гармонізацію географічного охоплення IGS на основі принципу «країни-батьківщини» ('home country' principle), а також за те, щоб IGS охоплювали як договори страхування життя, так і страхування іншого, ніж страхування життя [7].

Передбачається, що фінансування IGS здійснюватиметься страховиками як на основі попередньо здійснених внесків, так і за рахунок додаткового фінансування (у разі відсутності коштів), яке розраховуватиметься відповідно до індивідуальних профілів ризиків учасників систем. Розглядається можливість встановлення цільового рівня фінансування із відповідним перехідним періодом. Комісією також будуть розглянуті питання щодо узгодження лімітів компенсації, а також скорочення пільг, за умови, що для всіх відповідних видів страхування та в усіх країнах-членах буде гарантовано відповідний захист страхувальників та вигодонабувачів [2].

Реакція в ЄС на вищезазначену ініціативу Комісії неоднозначна. Так, у своїй відповіді на «Білу книгу», Європейська страхова асоціація (CEA), підтримуючи необхідність захисту прав споживачів страхових послуг, не бачить причин для ініціатив ЄС щодо IGS.

CEA стверджувала, що чинний захист прав споживачів з подальшим його зміцненням через Solvency II не потребує будь-якої необхідності впровадження додаткових гарантійних систем.

Водночас CEA визнала, що у разі прийняття пропозиції Європейської комісії, мінімальна гармонізація національних систем із запропонованим захистом на основі «країни-батьківщини» ('home state basis') задля уникнення дублювання гарантійного покриття, є найбільш виправданим напрямком вирішення питання щодо створення системи гарантування страхових виплат. Вона також вважає, що будь-яка директива має охоплювати лише договори страхування життя, оскільки фінансових зобов'язань з боку споживачів таких страхових послуг було більше, ніж із загального страхування.

На відміну від CEA, яка не вважає необхідним зміцнення захисту прав споживачів за договорами загального страхування, інші інституції, у тому числі і Асоціація британських страховиків, більше схильються до пропозиції Європейської комісії [6].

ЕЮРА погодилася з принципом «країни-батьківщини», але запропонувала мати країнам-членам ЄС можливість усувати або лімітувати певні сегменти страхування. Вважається, що повне гарантійне покриття для деяких видів страхування, таких, як страхування водного транспорту та авіації, викличе зростання експлуатаційних витрат, а страхування кредитів - моральні ризики. З іншого боку, моторне страхування повинно бути.

Казначейство Великобританії (Her Majesty's Treasury - HM Treasury) та Управління з фінансового регулювання та нагляду Великобританії (Financial Service Authority - FSA) пропонують, щоб від усіх країн-членів ЄС вимагалось запровадження принципу «країни-батьківщини» у їх власних системах гарантування страхових виплат. Вони також рішуче наполягають, щоб Європейська комісія залучила обов'язкове моторне страхування у сферу застосування гарантії виплат, проте підтримують позицію щодо усунення страхування водного, авіаційного транспорту та страхування вантажів [8].

Цільовою групою з питань впровадження та забезпечення ефективного функціонування IGS проводиться вивчення ринку страхових послуг, щоб визначити, чи є основа для транскордонного співробітництва та розвитку європейської мережі IGS. Це сприяло надходженню цілої низки рекомендацій, у тому числі - чітких пропозицій щодо процедури

співпраці між системами для забезпечення ефективного захисту прав споживачів страхових послуг, насамперед, у частині гарантування страхових виплат та механізму врегулювання суперечок.

Підготовка рекомендацій для наступного кроку гармонізації систем гарантування страхових виплат виявила ще деякі важливі питання, які перешкоджають впровадженню узгодженої IGS. Одне з найважливіших питань стосується способу фінансування систем - чи страховики мають заздалегідь профінансувати систему, чи кошти страховиків повинні збиратися ретроспективно [6].

На сьогодні для Європейської комісії бажаним методом фінансування для національних гарантійних систем є попереднє вкладення коштів шляхом серії стягнень, розміри яких визначаються за попередніми розрахунками можливих банкрутств страховиків. Подібний підхід притаманний гарантійним схемам у банківському секторі та секторі цінних паперів.

Аргументованість пропозиції Європейської Комісії щодо попереднього вкладення коштів у систему гарантування страхових виплат полягає в тому, що в такому випадку страхова компанія, яка стає неплатоспроможною, вже взяла участь у фінансуванні гарантійної системи. При необхідності додаткового фінансування воно може бути збільшене додатковими внесками (вкладами).

У системі гарантування виплат з подальшим фінансуванням (або pay-as-you-go) стягнення не будуть збільшуватися до моменту банкрутства страхової компанії. Витрати на заснування та операційні витрати такої системи будуть меншими, але неплатоспроможна страхова компанія не зробить заздалегідь внеску.

У відповідь ЕЮРА зазначила, що домовленості щодо фінансування повинні бути залишені для вирішення країнам-членам ЄС. Але запропонувала проведення детальніших аналізів можливих механізмів фінансування та того, як фінансування мінімальної узгодженої системи гарантування страхових виплат буде діяти на практиці [8].

На думку деяких експертів, законодавча ініціатива щодо гармонізації системи гарантування страхових виплат у межах ЄС є передчасною, оскільки вже існує низка превентивних заходів, які допомагатимуть у запобіганні банкрутству страхових компаній. Вони вважають, що IGS має бути задіяна лише у тому випадку, якщо наявні лінії захисту не спрацюють. Перша лінія захисту страхувальників від банкрутства страхової компанії доводить свою надійність на добре вибудованій політиці управління ризиками, належним рівнем нагляду за страховою діяльністю та правовому застосуванню повноважень регуляторів.

Друга лінія захисту пов'язана із запровадженням Solvency II. Очікується, що остання значно поліпшить управління страховими ризиками та нагляд за страховою діяльністю. Ймовірно, зростуть вимоги до капіталу страховиків і наглядові органи матимуть додаткові інструменти для втручання та дисциплінарного впливу на учасників ринку. Тому наявні всі вагомі підстави, що будь-яка ініціатива щодо IGS має бути відкладена і необхідність її запровадження переглядатиметься через деякий час після повної реалізації Solvency II. Слід також мати на увазі, що IGS, безперечно, спровокує несправедливий перерозподіл впливу між обачними та менш обачними страховиками, а отже вияв неправильних спонукальних мотивів [9].

Небезпідставно існує також небезпека того, що IGS

може сприяти фактам безвідповідальної поведінки (моральному ризику) з боку страховиків і потреби введення додаткових витрат на забезпечення дотримання вимог, які важко обґрунтувати, особливо в країнах-членах, у яких у наш час відсутні системи гарантування страхових виплат. В підсумку додаткові витрати ляжуть на споживачів страхових послуг, що призведе до здорожчання страхування і буде впливати на здатність деяких груп споживачів дозволити собі страхування [10].

Врешті-решт, політики повинні утриматися від копіювання заходів, розроблених для банківського сектору. Шляхи, завдяки яким банки і страховики стають неплатоспроможними, дуже відрізняються. Під час банкрутства банки мають справу з великомасштабним, безперервним зняттям депозитів протягом дуже короткого періоду часу. На відміну від банків, страхові компанії заздалегідь знають про потребу у здійсненні страхових виплат та можуть виконувати свої зобов'язання за своїми договорами страхування протягом тривалого періоду часу. Це значно знижує потребу у великому фонді гарантій, який буде миттєво доступним.

Також деякі експерти вважають, що створення системи гарантування страхових виплат на основі принципу «країни-господаря» буде кращим на тій підставі, що підхід на основі «країни-батьківщини» менш здатний забезпечити захист прав споживачів страхових послуг та досягнення цілей єдиного європейського страхового ринку [4].

Отже, уніфікація систем гарантування страхових виплат у межах ЄС має як позитивні, так і негативні очікування. З одного боку, прийняття директиви щодо запровадження IGS у якості механізму захисту останньої інстанції може не тільки сприяти досягненню всеохопного та рівного захисту страхувальників, потерпілих, але також може зміцнити довіру суспільства до фінансового сектору загалом і тим самим здійснити позитивний вплив на решту економіки. З іншого боку, прийняття директиви може спричинити деформацію конкуренції, спровокувати моральний ризик - безвідповідальну поведінку страховиків. Необхідно також мати на увазі очевидну складність врахувати всі національні особливості страхування у кожній країні-члені ЄС.

У будь-якому випадку зазначені вище проблеми щодо створення надійних систем гарантування страхових виплат у межах ЄС дуже близькі аналогічним питанням, які вирішуються страховим ринком України. Маючи небезуспішний досвід (потребується ще певний час для його удосконалення) їх часткової у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, найближчим часом реалізовуватиметься глобальний проект у межах національного ринку страхових послуг щодо створення єдиного фонду гарантування захисту інтересів страхувальників та здійснення страхових виплат потерпілим за усіма укладеними договорами страхування.

Список літератури

1. *Insurance guarantee schemes in the EU* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/guarantee_schemes_en.pdf.
2. *WHITE PAPER On Insurance Guarantee Schemes* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/whitepaper-on-igs/whitepaper_en.pdf.
3. *Insurance Guarantee Schemes (IGS) – guide* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eubusiness.com/topics/finance/insurance-guarantee_01/.
4. *Wicki, A and Hunt B. Insurance guarantee schemes: challenges for cross-border insurance* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oxera.com/Oxera/media/Oxera/downloads/Agenda/Zurich-insurance-guarantee-schemes_2.pdf?ext=.pdf.
5. *Insurance Guarantee Schemes (IGS) - Frequently Asked Questions* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-320_en.htm?locale=en.
6. *Barrett, S. Harmonising insurance guarantee schemes across Europe* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insuranceinsight.com/insurance-insight/feature/2129744/harmonising-insurance-guarantee-schemes-europe>.
7. *Insurance Guarantee Schemes Directive* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hm-treasury.gov.uk/fin_euintl_dossier_igsd.htm.
8. *Insurance guarantee schemes in the EU* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.out-law.com/page-11257>.
9. *Insurance guarantee schemes: a need for EU policy action?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxera.com/Oxera/media/Oxera/downloads/Agenda/Insurance-guarantee-schemes.pdf?ext=.pdf>.
10. *Pekonen-Ranta, M. Regulating insurance guarantee schemes (IGS) in the EU* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nft.nu/en/content/article/regulating-insurance-guarantee-schemes-igs-eu>.

РЕЗЮМЕ

Леонов Евгений

Зарубежные системы гарантирования страховых выплат: опыт функционирования и гармонизации

В предложенной статье исследуется опыт, прежде всего стран Европейского Союза, относительно функционирования и гармонизации систем гарантирования страховых выплат по заключенным договорам страхования в контексте возможности его использования в сфере защиты интересов страхователей и потерпевших в результате ДТП в Украине.

RESUME

Leonov Yevgeniy

Foreign insurance guarantee schemes: experience of functioning and harmonization

In the article there has been investigated the international experience, first of all experience of the European Union, concerning operation and harmonization of the insurance guarantee schemes under the insurance contracts in the context of its probable usage in order to protect policyholders and victims of road accidents in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013 р.